

●
● In voorbereiding op
● een nieuw centraal
examen geschiedenis

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

slo

In voorbereiding op een nieuw centraal examen geschiedenis

Augustus 2015

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

2015 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteurs: Albert van der Kaap en Elvira Folmer

Informatie

SLO

Afdeling: tweede fase

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 661

Internet: www.slo.nl

E-mail: tweedefase@slo.nl

AN: 3.7409.659

Inhoud

Samenvatting	5
1. Aanleiding voor het onderzoek	9
2. Opzet van het onderzoek	11
2.1 Vraagstelling en theoretisch kader	11
2.2 Onderzoeksopzet	14
2.3 Onderzoek onder docenten in oktober/november 2014	16
3. Resultaten	17
3.1 Voorbereiding op het examen	17
3.2 Overladenheid van het programma	19
3.3 Puntenverdeling op het centraal examen	19
3.4 Knelpunten	20
3.5 Houvast	21
3.6 Historische contexten	22
3.7 Domein D: Geschiedenis rechtsstaat en parlementaire democratie	26
3.8 Schoolexamertoetsen	26
3.9 Aansluiting op 4 havo	29
4. Conclusies en discussie	31
Referenties	33
Bijlage: Vragenlijst	35

Samenvatting

Dit onderzoek is het derde in een reeks van vijf onderzoeken naar ervaringen van docenten en leerlingen met het nieuwe centraal examen voor havo en vwo. Weliswaar werd al in 2007 een nieuw examenprogramma ingevoerd, maar het centraal examen had nog steeds betrekking op twee thema's. Aan deze situatie kwam in 2015 een einde toen het centraal examen voor het eerst betrekking had op oriëntatiekennis van de tien tijdvakken, zoals bedoeld in het examenprogramma van 2007. Belangrijkste verschil tussen het centraal examen voor havo en vwo is dat de historische context 'Democratische Revoluties' alleen van toepassing is op het vwo.

Vorbereiding op het examen

Uit het uitgevoerde vragenlijstonderzoek blijkt dat docenten zich goed hebben voorbereid op deze ingrijpende verandering. Verreweg de meeste docenten kennen de relevante documenten (examenprogramma, syllabus en handreiking) en maken er ook veelvuldig gebruik van. In grote meerderheid geven zij de syllabus ook aan hun leerlingen. Ondanks het feit dat zij de syllabus gebruiken, geeft meer dan de helft van de docenten (ook) aan dat zij volledig vertrouwen op de door hen gebruikte methode.

Voor driekwart van de docenten lijkt het min of meer duidelijk te zijn wat hun leerlingen op het centraal examen kunnen verwachten. Toch is er op dit punt nog wel enige twijfel zichtbaar. Slechts een klein percentage van de docenten geeft aan het met de stellingen hierover volledig eens te zijn. Bovendien wordt de onduidelijkheid hierover als een van de belangrijkste knelpunten genoemd. Vooral de niet nader gespecificeerde kenmerkende aspecten bieden veel docenten (nog) niet voldoende houvast.

Enige onzekerheid bestaat er onder docenten ook over hun vakkennis. Dit geldt met name voor de prehistorie, oudheid, middeleeuwen en de achttiende eeuw.

Puntenverdeling op het centraal examen

Tweederde van de respondenten is tevreden met een puntenverdeling van ongeveer 65% voor de historische contexten en ongeveer 35% voor de niet gespecificeerde kenmerkende aspecten. Een kwart van de docenten is van mening dat de niet gespecificeerde kenmerkende aspecten te weinig punten krijgen toebedeeld.

Knelpunten

Docenten die werkzaam zijn op de havo zijn in zeer grote meerderheid van mening dat het examenprogramma overladen is. Zij hebben te weinig tijd om alle tijdvakken goed te behandelen. Zoals gezegd wordt ook de onduidelijkheid over wat er op het examen gevraagd zal worden vaak als knelpunt genoemd. Ook het gebrek aan voldoende leesvaardigheid van havo-leerlingen wordt relatief vaak genoemd, net als de moeilijkheid onderscheid te maken tussen havo en vwo.

Houvast

De historische contexten en de vragen die daarover gesteld zijn in het examen van 2014 geven docenten in hoge mate houvast in de voorbereiding van hun leerlingen op het examen, al geeft

een klein aantal docenten aan dat zij nog geen kennis hebben genomen van de vragen uit het pilotexamen over de historische contexten over 'Duitsland' en de 'Koude Oorlog'. Minder houvast bieden de voorbeelden bij de historische contexten en de niet-gespecificeerde kenmerkende aspecten.

Historische contexten

In overgrote meerderheid (90%) geven de docenten aan dat 'De Republiek' voor havo-leerlingen de moeilijkste historische context is. Voor de vwo-docenten is dat 'Democratische Revoluties' (>80%), gevolgd door 'De Republiek' met ongeveer 20% van de stemmen. Als havo-docenten een historische context zouden mogen laten vervallen, kiest de helft voor 'De Republiek', 27% voor de 'Koude Oorlog' en 23% voor 'Duitsland'. Op het vwo zou 43% van de docenten de 'Democratische Revoluties' laten vallen, 23% 'De Republiek', 20% de 'Koude Oorlog' en 14% 'Duitsland'.

De Oudheid en de Negentiende eeuw zijn duidelijk het populairst als het gaat om een eventueel nieuwe historische context, gevolgd door de late middeleeuwen.

Een relatief groot aantal respondenten geeft aan nog niet goed in staat te zijn te beoordelen of het aantal voorbeelden en vooral het aantal jaartallen goed gekozen is. Van de docenten die het wel weten vindt iets meer dan de helft dat het aantal jaartallen prima is, maar een derde vindt het te weinig en een zevende te veel. 60 % vindt het aantal voorbeelden prima en telkens 20% te weinig of te veel.

Geschiedenis van de rechtsstaat en van de parlementaire democratie (domein D)

Op havo wordt domein D door een meerderheid van de docenten in klas 4 behandeld, maar een aanzienlijke minderheid stelt dit onderwerp pas in klas 5 aan de orde. Op een enkele uitzondering na wordt de geschiedenis van de parlementaire democratie en de rechtsstaat op het vwo in klas 5 behandeld.

Ongeveer de helft van de docenten behandelt domein D als apart thema, eenderde integreert het in oriëntatiekennis en 16% als onderdeel van een breder thema (domein C en D samen). Meer dan de helft van de docenten gebruikt voor domein D geen apart katern, waarbij moet worden aangetekend dat er grote verschillen zijn tussen docenten jonger dan 45 en ouder dan 45. Jongere docenten behandelen domein D meer dan twee keer zo vaak als onderdeel van oriëntatiekennis dan oudere docenten. Oudere docenten gebruiken ook bijna twee keer zo vaak een apart katern.

Schoolexametoetsen

Veel scholen stellen zich de vraag of zij leerlingen in de tweede fase direct vanaf het begin willen blootstellen aan schoolexametoetsen. Een kwart van de ondervraagde docenten op havo geeft aan dat zij in het eerste half jaar geen schoolexametoetsen (mogen) afnemen. Op vwo geeft ongeveer de helft van de docenten aan in klas 4 geen gebruik te maken van schoolexametoetsen. Er is hierbij een opvallend groot verschil tussen relatief onervaren en ervaren docenten. Van de docenten die minder dan vijf jaar lesgeven in de tweede fase geeft 75% schoolexametoetsen in klas 4 vwo, tegenover ongeveer 40% van de meer ervaren docenten.

60% van de docenten toetst in elk schoolexamen ook kennis van eerder behandelde leerstof, een derde doet dat soms en 7% toetst nooit cumulatief. Driekwart van hen toetst in schoolexametoetsen over thema's ook oriëntatiekennis. Een even groot percentage geeft aan dat zij dit schooljaar vaker dan voorheen vragen uit de pilotexamens opnemen in hun schoolexametoetsen.

Een zeer ruime meerderheid (75%) gebruikt in de meeste of alle schoolexametoetsen vragen uit eerdere pilotexamens. Opvallend is het verschil tussen relatief onervaren docenten en meer ervaren docenten. Iets meer dan de helft van hen zegt dat in elk schoolexamen te doen, tegenover 37% van de meer ervaren docenten. Tegelijkertijd zegt 10% van hen dat nooit te doen, tegenover 0% van de ervaren docenten.

Aansluiting

Ongeveer eenderde van de docenten is van mening dat de aansluiting van 3 naar 4 havo dit jaar problematischer is dan vorig jaar. Een veel groter percentage (56%) vindt dat dit het geval is voor de aansluiting van vmbo-tl naar havo 4.

1. Aanleiding voor het onderzoek

In 2013 kreeg SLO van het ministerie van OCW opdracht in de periode 2013 - 2015 na te gaan op welke wijze docenten vorm geven aan het examenprogramma geschiedenis. Een dergelijk onderzoek lijkt op het eerste gezicht mosterd na de maaltijd: het examenprogramma is immers al in 2007 ingevoerd. Om twee redenen is dat echter toch niet het geval.

In de eerste plaats omdat er in 2015 een einde komt aan de tijdelijk afwijking waarbij het centraal examen betrekking had op twee thema's. In dit jaar heeft het examen voor het eerst betrekking heeft op de domein A en B.

In de tweede plaats omdat, op basis van de uitkomsten van het pilotonderzoek en het rapport van een zogenaamde Tussencommissie, door het ministerie van OCW werd besloten dat een deel van de kenmerkende aspecten nader gespecificeerd moest worden in een aantal historische contexten. Daarmee krijgt het examenprogramma gedeeltelijk een invulling die bij de invoering in 2007 niet te voorzien was.

De opbrengsten van het onderzoek kunnen worden gebruikt om docenten te informeren over de verschillende keuzes die collega-docenten maken. De resultaten van dit meerjarig onderzoek kunnen ook gebruikt worden om na te gaan of en wanneer er behoefte is aan klein of groot onderhoud van het examenprogramma en in welke richting aanpassingen moeten gaan.

Wat betreft het examenprogramma geschiedenis voor havo en vwo dat in 2007 is ingevoerd, is de monitoring in feite al in 2004 begonnen. Toen werd gestart met een pilot op havo die tot doel had te onderzoeken of landelijke implementatie van het nieuwe examenprogramma mogelijk zou zijn. Deze pilot werd in 2007 uitgebreid naar het vwo. Van beide pilots is een evaluatieverslag gemaakt (Wilschut, 2006, 2010).

Richtte de aandacht zich tot dan toe uitsluitend op de pilotscholen, in een SLO-vragenlijst in 2009 werd in de maanden maart en april aan alle geschiedenisdocenten die werkzaam waren in de tweede fase (havo en vwo) gevraagd hoe op hun school invulling werd gegeven aan de vernieuwde tweede fase (Van der Kaap, 2009). De vragen hadden niet alleen betrekking op de organisatie van de vernieuwde tweede fase, maar ook op de ervaringen met het nieuwe programma.

Als eerste onderdeel van het nieuwe implementatieonderzoek werd in 2013 een vragenlijst uitgezet onder docenten tweede fase. De resultaten daarvan zijn begin 2014 gepubliceerd (Van der Kaap, 2014a).

In het schooljaar 2013-2014 werd de pilot uitgebreid tot dertig scholen. Leerlingen van deze scholen kregen tijdens hun centraal examen niet alleen vragen over historische vaardigheden en de oriëntatiekennis van de tien tijdvakken, maar ook over twee historische contexten. In april 2014 zijn leerlingen uit examenklassen van negen van de dertig pilotscholen bevraagd over hun ervaringen. De resultaten van dit onderzoek zijn in het najaar van 2014 gepubliceerd (Van der Kaap, 2014b).

In het najaar van 2014 werden docenten, werkzaam in de tweede fase van havo en vwo, opnieuw bevestigd over hun ervaringen. De resultaten van dat onderzoek worden in deze publicatie gepresenteerd.

Leeswijzer

Hoofdstuk 2 gaat in op de opzet van het onderzoek. Voor lezers die ook de eerdere deelrapportages hebben gelezen, is met name paragraaf 2.3 van belang. Hier wordt specifiek beschreven welke resultaten in deze deelrapportage aan de orde komen.

In hoofdstuk 3 worden de resultaten van het onderzoek beschreven. Hoofdstuk 4 ten slotte verbindt enige conclusies aan de bevraging en stelt aan de orde hoe sommige uitkomsten verklaard kunnen worden dan wel geïnterpreteerd moeten worden.

In deze publicatie worden de woorden docenten en respondenten door elkaar gebruikt. In beide gevallen gaat het om docenten die de vragenlijst hebben ingevuld. Vanwege het grote aantal grafieken leest dit verslag het prettigst in kleur.

Telkens wanneer de mening van een leerling wordt weergegeven, wordt het bezittelijk voornaamwoord 'zijn' gebruikt. Hier kan uiteraard ook 'haar' gelezen worden.

2. Opzet van het onderzoek

2.1 Vraagstelling en theoretisch kader

Voor de theoretische achtergrond van dit evaluatieonderzoek is gebruik gemaakt van de typologie van 'curriculaire verschijningsvormen' zoals die is beschreven door Van den Akker (zie tabel 1).

Tabel 1: *Curriculaire verschijningsvormen (Van den Akker, 2003)*

Beoogd	Visie/denkbeeldig	Het examenprogramma is gebaseerd op het werk van de Commissie De Rooij, zoals dat zijn neerslag kreeg in het rapport 'Verleden, heden, toekomst'.
	Verwoord/geschreven	<ul style="list-style-type: none"> • Eindtermen • Syllabus • Handreiking • Methodes
Uitgevoerd	Geïnterpreteerd	Oordelen en interpretaties van docenten.
	In actie	Het feitelijke onderwijsleerproces.
Bereikt	Ervaren	Ervaringen van leerlingen.
	Bereikt	Leerresultaten van leerlingen.

De hoofdvraag van het onderzoek luidt:

Op welke wijze wordt de beoogde vernieuwing van het centraal examen geschiedenis voor havo en vwo (op het niveau van het geschreven curriculum) geïmplementeerd en gerealiseerd in de onderwijspraktijk?

De beoogde vernieuwing van het centraal examenprogramma heeft consequenties voor de inrichting van het hele examenprogramma dat in verschillende documenten wordt beschreven (zie tabel 2).

Tabel 2: *Documenten die het vernieuwde programma beschrijven.*

Niveau	Status: verplicht	Status: niet verplicht, ter inspiratie
macro-niveau	<ul style="list-style-type: none"> • Vastgestelde examenprogramma's • Syllabi voor het centraal examen 	<ul style="list-style-type: none"> • Handreiking voor het schoolexamen • Vragen uit de pilotexamens vanaf 2006 • SLO-brochures met betrekking tot de invoering van het examenprogramma • Evaluaties van de pilotexamens

De invoering van een nieuw centraal examen is van invloed op verschillende elementen van het leerplan, die ook weer met elkaar samenhangen. De kern van een leerplan betreft doorgaans

de doelen en inhouden van het leren. Veranderingen in die kern veronderstellen meestal ook wijzigingen in veel andere kwesties met betrekking tot het (plannen van) leren. Hoe de keuze van deze leerplankundige aspecten met elkaar samenhangen wordt verbeeld in het curriculaire spinnenweb (figuur 1).

Figuur 1. Het curriculaire spinnenweb (Van den Akker, 2003)

De hoofdvraag valt uiteen in verschillende deelvragen die gekoppeld zijn aan het uitgevoerde en gerealiseerde curriculum. Ze worden beschreven in tabel 3.

Tabel 3. Deelvragen.

Beoogd Curriculum	Imaginaire	
	Geschreven	
Uitgevoerde curriculum	Geïnterpreteerd	<ol style="list-style-type: none"> 1. Hoe ervaren docenten het centraal examen over tien tijdvakken en de historische contexten? 2. Hoe ervaren andere betrokkenen (het veld) het nieuwe centraal examen?
	Uitgevoerd	<ol style="list-style-type: none"> 3. Hoe richten de docenten hun examenprogramma in? 4. Welke knelpunten ervaren docenten en hoe lossen zij deze op? 5. Welke veranderingen brengen docenten aan in hun schoolexamen in de loop der jaren, als gevolg van: <ul style="list-style-type: none"> o hun ervaringen in de klas o de examenresultaten?
Gerealiseerd curriculum	Ervaren	<ol style="list-style-type: none"> 6. Hoe ervaren leerlingen het examenprogramma? 7. Hoe ervaren leerlingen het nieuwe centraal examen?
	Geleerd	<ol style="list-style-type: none"> 8. Welke leerresultaten behalen leerlingen op het centraal examen?

In Tabel 4 worden de deelvragen verder gespecificeerd in concrete vragen voor docenten en leerlingen. Deze vragen zijn leidend geweest voor de ontwikkeling van docent- en leerlingvragenlijsten¹.

Tabel 4. *Onderzoeksvariabelen per deelvraag.*

Deelvraag	Variabelen
1. Hoe ervaren docenten het centraal examen over tien tijdvakken en de historische contexten?	1. Zijn de docenten voldoende toegerust voor het nieuwe centraal examen? (vragen 5 t/m 13 van de vragenlijst)
	2. Ervaren de docenten knelpunten in het nieuwe examenprogramma? (vragen 14 t/m 18 van de vragenlijst)
	3. Hoe ervaren docenten de historische contexten? (vragen 23 t/m 40 van de vragenlijst)
2. Hoe ervaren andere betrokkenen (het veld) het nieuwe centraal examen?	1. Wat zijn de ervaringen van de examenmakers met het nieuwe centraal examen over tien tijdvakken en de historische contexten?
3. Hoe richten de docenten hun schoolexamen in?	1. Welke keuzes maken docenten m.b.t. tot de leerstof? (vragen 41 t/m 46 van de vragenlijst)
	2. Hoe wordt de leerstof voor het schoolexamen getoetst? (vragen 47 t/m 54 van de vragenlijst)
	3. Welke lesmethode(s) wordt/worden gebruikt? (vragen 55 t/m 60 van de vragenlijst)
4. Welke knelpunten ervaren docenten en hoe lossen zij deze op?	1. Met welke onderdelen van domein A (historische vaardigheden) hebben de leerlingen moeite? (vragen 19 t/m 22 van de vragenlijst)
	2. Hoe ervaren de docenten de aansluiting tl-havo? (vragen 61 t/m 63 van de vragenlijst)
	3. Hoe ervaren de docenten de aansluiting onderbouw-bovenbouw? (vragen 64 t/m 66 van de vragenlijst)
	4. Welke andere knelpunten ervaren docenten? (vragen 14,15 en 18 van de vragenlijst)
5. Welke veranderingen brengen docenten aan in hun schoolexamen in de loop der jaren, als gevolg van: a. hun ervaringen in de klas b. de examenresultaten?	1. Gaan docenten meer gebruik maken van vragen uit pilotexamens en gaan zij meer cumulatief toetsen?
	2. Besteden docenten meer tijd aan herhaling van de oriëntatiekennis?

¹ Zie voor het onderzoek onder docenten de publicatie van Van der Kaap uit 2014.

6. Hoe ervaren leerlingen de voorbereiding op schoolexamen en het nieuwe centraal examen?	1. Wat zijn de ervaringen van leerlingen in de voorbereiding op schoolexamen en het centraal examen (onderdeel 1.2 van de leerlingenvragenlijst).
	2. Hoe denken de leerlingen over het vak geschiedenis? (onderdeel 1.3 van de leerlingenvragenlijst).
	3. Hoe denken de leerlingen over het nut van geschiedenis? (onderdeel 1.4 van de leerlingenvragenlijst).
	4. Hoe denken leerlingen over de tien tijdvakken? (onderdeel 1.5 van de leerlingenvragenlijst).
	5. Hoe denken leerlingen over de historische contexten? (onderdeel 1.6 van de leerlingenvragenlijst).
7. Welke leerresultaten behalen leerlingen op het centraal examen?	1. Welke ervaringen hebben de docenten met het centraal examen?
	2. Wat zijn de resultaten het centraal examen in 2014 en 2015?

2.2 Onderzoeksopzet

Doel van het onderzoek is na te gaan wat de ervaringen van docenten en leerlingen zijn met een examenprogramma dat uitmondt in een centraal examen dat betrekking heeft op historische vaardigheden en oriëntatiekennis van de tien tijdvakken.

Vragen die in het onderzoek aan de orde komen zijn:

- Welke keuzes maken docenten met betrekking tot de leerstofordening en hoe richten zij het schoolexamen in?
- Hoe ervaren docenten en leerlingen een centraal examen over tien tijdvakken en de historische contexten?
- Welke knelpunten ervaren docenten en hoe lossen zij deze op?
- Welke veranderingen brengen docenten in de loop der jaren aan in hun schoolexamen, als gevolg van hun ervaringen in de klas en de eerste examenresultaten?
- Welke leerresultaten behalen leerlingen op het centraal examen?

Onderzoeksinstrumenten

Om deze vragen te onderzoeken worden verschillende instrumenten ingezet:

- Vragenlijstonderzoek onder docenten (digitaal) en leerlingen (schriftelijk)
- Interviews met docenten en leerlingen
- Examenverslagen van Cito
- Resultaten van de jaarlijkse korte vragenlijst van Cito
- Resultaten van het eerste nieuwe centraal examen in 2015

In tabel 5 worden de onderzoeksactiviteiten per deelvraag uitgesplitst.

Tabel 5. Onderzoeksactiviteiten per deelvraag

Deelvraag	Onderzoeksactiviteiten
1. Hoe ervaren docenten het centraal examen over tien tijdvakken en de historische contexten?	Vragenlijstonderzoeken (2013, 2014 en 2015) onder geschiedenisdocenten, werkzaam in de tweede fase.
	Interviews met docenten.
	Gegevens uit het vragenlijstonderzoek dat Cito elk jaar publiceert op haar website.

2. Hoe ervaren examenmakers het centraal examen over tien tijdvakken en de historische contexten?	Interview met de toetsdeskundige van Cito.
3. Hoe richten de docenten hun schoolexamen in?	Vragenlijstonderzoek onder docenten dat, in principe, drie keer wordt herhaald.
	Interviews met docenten.
4. Welke knelpunten ervaren docenten en hoe lossen zij deze op?	Vragenlijstonderzoek onder docenten dat, in principe, drie keer wordt herhaald.
	Interviews met docenten.
5. Welke veranderingen brengen docenten aan in hun schoolexamen in de loop der jaren, als gevolg van: a. hun ervaringen in de klas b. de examenresultaten	Vragenlijstonderzoek onder docenten en interviews met docenten.
6. Hoe ervaren leerlingen de voorbereiding op schoolexamen en het nieuwe centraal examen?	Vragenlijstonderzoek onder leerlingen.
	Interviews met leerlingen.
7. Welke leerresultaten behalen leerlingen op het centraal examen?	Onderzoeksgegevens Cito en scholen.
	Interview met toetsdeskundige van Cito.
	Gegevens van Cito en DUO/scholen.

Dit vragenlijstonderzoek maakt deel uit van een monitoringsonderzoek naar de invoering van een examenprogramma geschiedenis voor havo en vwo dat uitmondt in een nieuwe centraal examen dat voor het eerst wordt afgenomen in 2015. Vanaf dat jaar bestaat het centraal examen niet langer uit vragen over twee, tweejaarlijks wisselende, thema's, maar zullen leerlingen worden bevraagd over hun oriëntatiekennis van de tien tijdvakken in relatie tot historische vaardigheden.

Als eerste onderdeel van onderzoek werd in 2013 een vragenlijst uitgezet onder docenten, werkzaam in de tweede fase (Van der Kaap, 2014). In 2014 zijn vervolgens leerlingen uit de examenklassen havo en vwo van negen van de 30 pilotscholen bevraagd over hun ervaringen. De resultaten van deze bevraging zijn gepubliceerd in november 2014 (Van der Kaap, 2014).

In het najaar van 2014 werden docenten in de tweede fase opnieuw bevraagd door middel van een ingekorte en enigszins gewijzigde versie van de vragenlijst uit 2013. De resultaten hiervan zijn in deze publicatie beschreven.

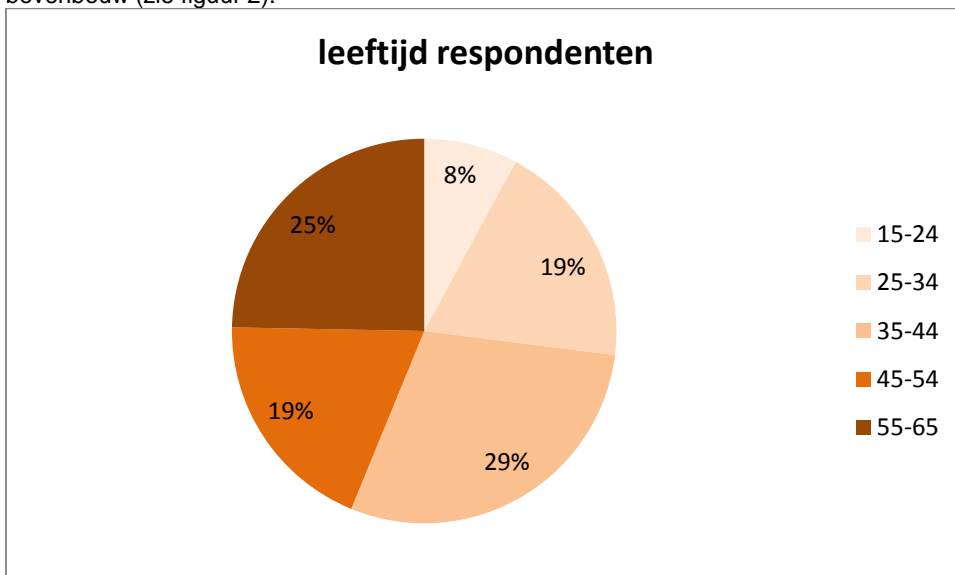
In april 2015 wordt opnieuw een vragenlijstonderzoek uitgevoerd onder leerlingen van examenklassen havo en vwo. Als de resultaten van het eerste nieuwe centraal examen voor alle leerlingen bekend zijn zullen docenten een laatste keer bevraagd worden naar hun ervaringen. Het project wordt afgesloten met een eindverslag, waarin naast de resultaten van de deelonderzoeken ook interviews met docenten, leerlingen en examenmakers worden verwerkt.

2.3 Onderzoek onder docenten in oktober/november 2014

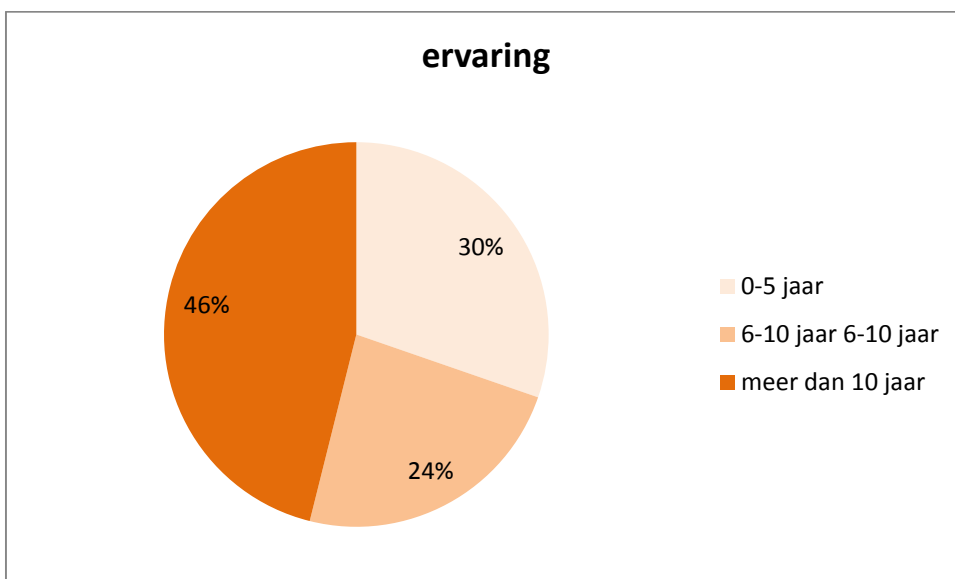
In september 2014 ontvingen tweede fase docenten via een mailing naar docenten die eerder aan een onderzoek hadden meegedaan, het netwerk van een vakdidacticus en via de nieuwsbrief van Histoforum gevraagd een vragenlijst in te vullen. Deze vragenlijst is opgesteld in overleg met vakexperts.

In totaal hebben 89 docenten de vragenlijst ingevuld, 33 voor havo, 21 voor vwo en 35 voor zowel havo als vwo. Verreweg de meesten van hen (79%) zijn werkzaam op scholen die in 2015 voor het eerst meedoen aan het nieuwe centraal examen. Slechts vier docenten geven les op een school die al sinds 2004 aan de pilot meedoen. 11 respondenten deden in 2014 voor het eerst mee aan de pilot. Dit geringe aantal heeft tot gevolg dat het weinig zinvol is onderscheid te maken tussen de uitkomsten van deze docenten en docenten die langer of korter deel hebben uitgemaakt van de pilot.

De groep (zeer) jonge docenten was in de populatie ondervertegenwoordigd, zijn maakte slechts 8% van de totale responsgroep uit (zie figuur 1). Bijna de helft van de respondenten heeft meer dan tien jaar ervaring in de bovenbouw, een op de drie heeft beperkte ervaring in de bovenbouw (zie figuur 2).

Figuur 1: Leeftijd respondenten

Figuur 2: Aantal jaren ervaring in de tweede fase

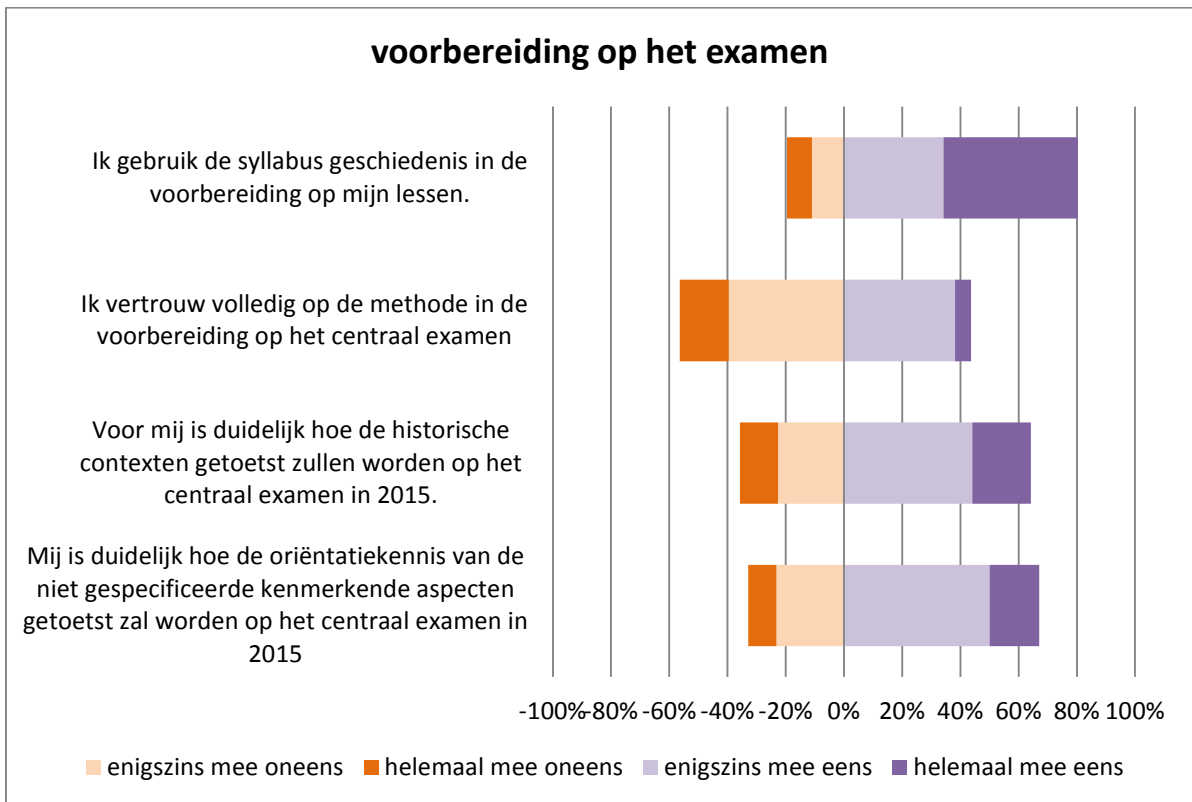
3. Resultaten

3.1 Voorbereiding op het examen

Docenten hebben over het algemeen een goed beeld van wat de leerlingen op het centraal examen te wachten staat.

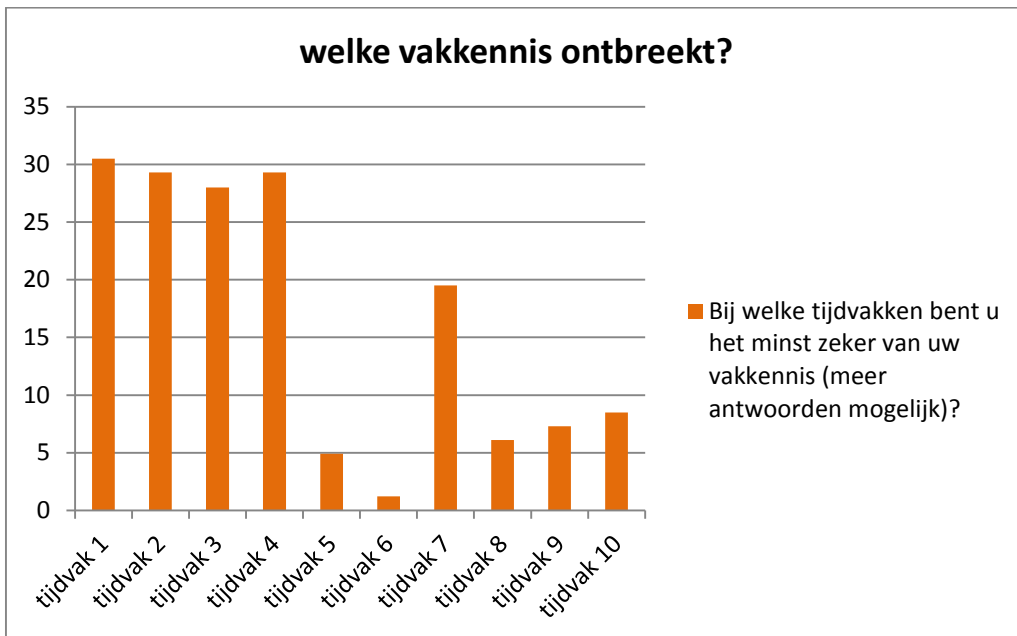
Meer dan 80% van de docenten geeft aan steun te vinden bij sectiegenoten in de voorbereiding op het centraal examen. Twee derde van hen gebruikt daarbij de syllabus, die zij in grote meerderheid (76%) ook aan hun leerlingen geven. Dat neemt niet weg dat meer dan de helft van hen (ook) aangeeft dat zij volledig vertrouwen op de methode. Hier zie je overigens wel een groot verschil tussen docenten die al vanaf het begin aan de pilot meedoen en docenten die in 2014 voor het eerst meededen en docenten voor wie het centraal examen in 2015 helemaal nieuw is. Van de pilotdocenten van het eerste uur vertrouwt niet meer dan een kwart blindelings op de methode, van de docenten die in 2014 voor het eerste meededen vertrouwt 36% in meer of mindere mate op de methode, terwijl van de docenten die in 2015 voor het eerst meedoen ongeveer de helft min of meer op een methode vertrouwt. Bij deze gegevens moet wel worden aangetekend dat het bij de pilotdocenten uit 2004 slechts om vier personen gaat en bij de deelnemers uit 2014 om 11 docenten.

Driekwart van alle respondenten is van mening dat min of meer duidelijk is wat hun leerlingen op het centraal examen kunnen verwachten, hoewel het percentage docenten dat het enigszins eens is met de stelling duidelijk groter is dan het percentage dat het er helemaal mee eens is (zie figuur 3). Opvallend is bovendien dat een relatief groot aantal docenten onduidelijkheid over wat er op het examen gevraagd wordt als knelpunt noemt (zie paragraaf 3.4)

Figuur 3: De voorbereiding op het centraal examen.

Docenten zijn er in hoge mate (94%) van overtuigd dat hun vakkennis toereikend is om de leerlingen voor te bereiden op het examen. Dit neemt niet weg dat zij daarover bij een aantal tijdvakken wel minder zeker zijn. Het gaat dan met name om de eerste vier tijdvakken en de achttiende eeuw (zie figuur 4).

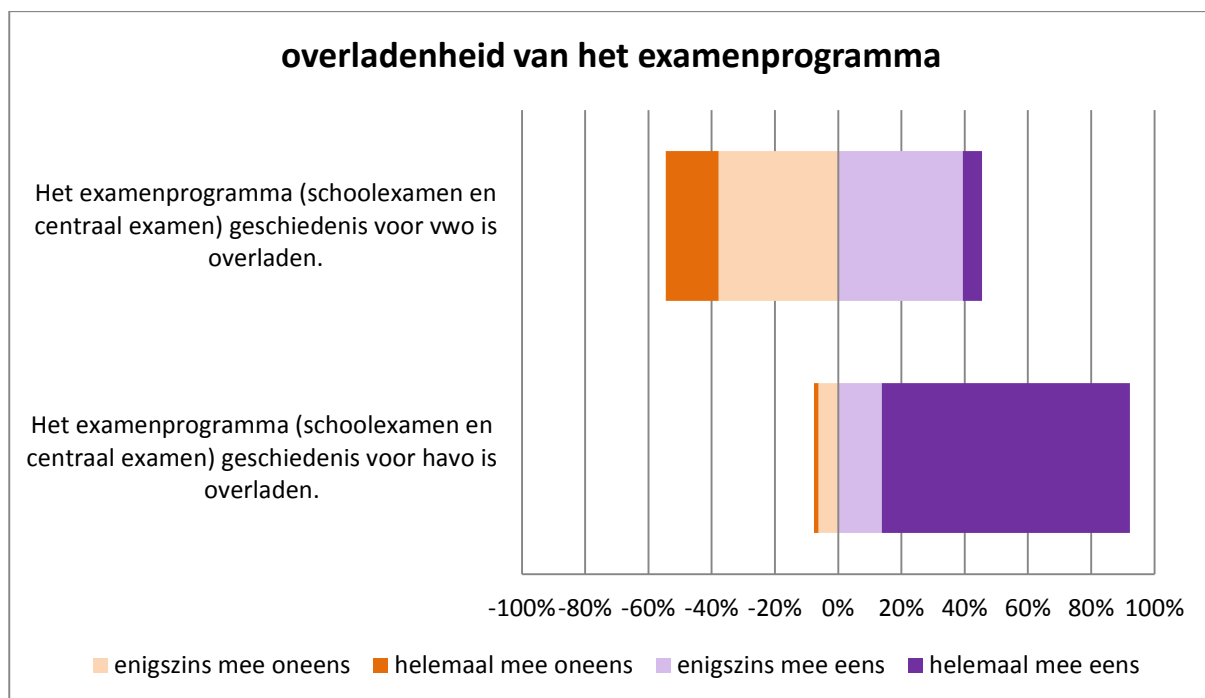

Figuur 4: Aanwezige vakkennis per tijdvak.

3.2 Overladenheid van het programma

Het examenprogramma wordt, met name op havo, als overladen ervaren.

Een grote meerderheid van de havo-docenten is van mening dat het examenprogramma overladen is. Hun vwo-collega's verschillen hierover duidelijk van mening met elkaar (zie figuur 5).

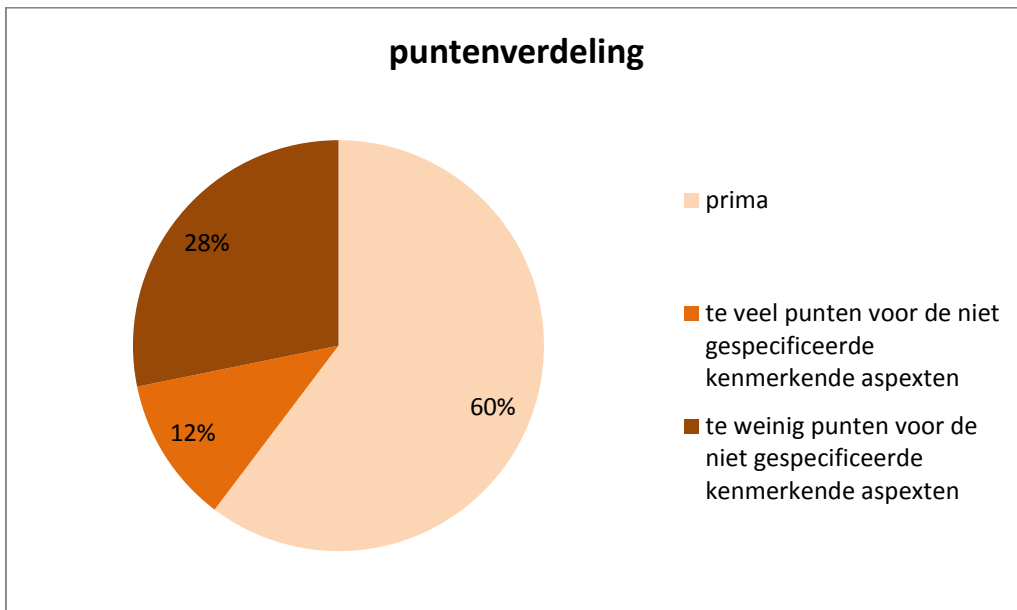

Figuur 5: Overladenheid van het examenprogramma.

3.3 Puntenverdeling op het centraal examen

Docenten zijn tamelijk tevreden met de puntenverdeling op het centraal examen.

Twee derde van de respondenten is tevreden met een puntenverdeling van ongeveer 65% voor de historische contexten en ongeveer 35% voor de niet-gespecificeerde kenmerkende aspecten. Een kwart van de docenten is van mening dat de niet-gespecificeerde kenmerkende aspecten te weinig punten krijgen toebedeeld (zie figuur 6).

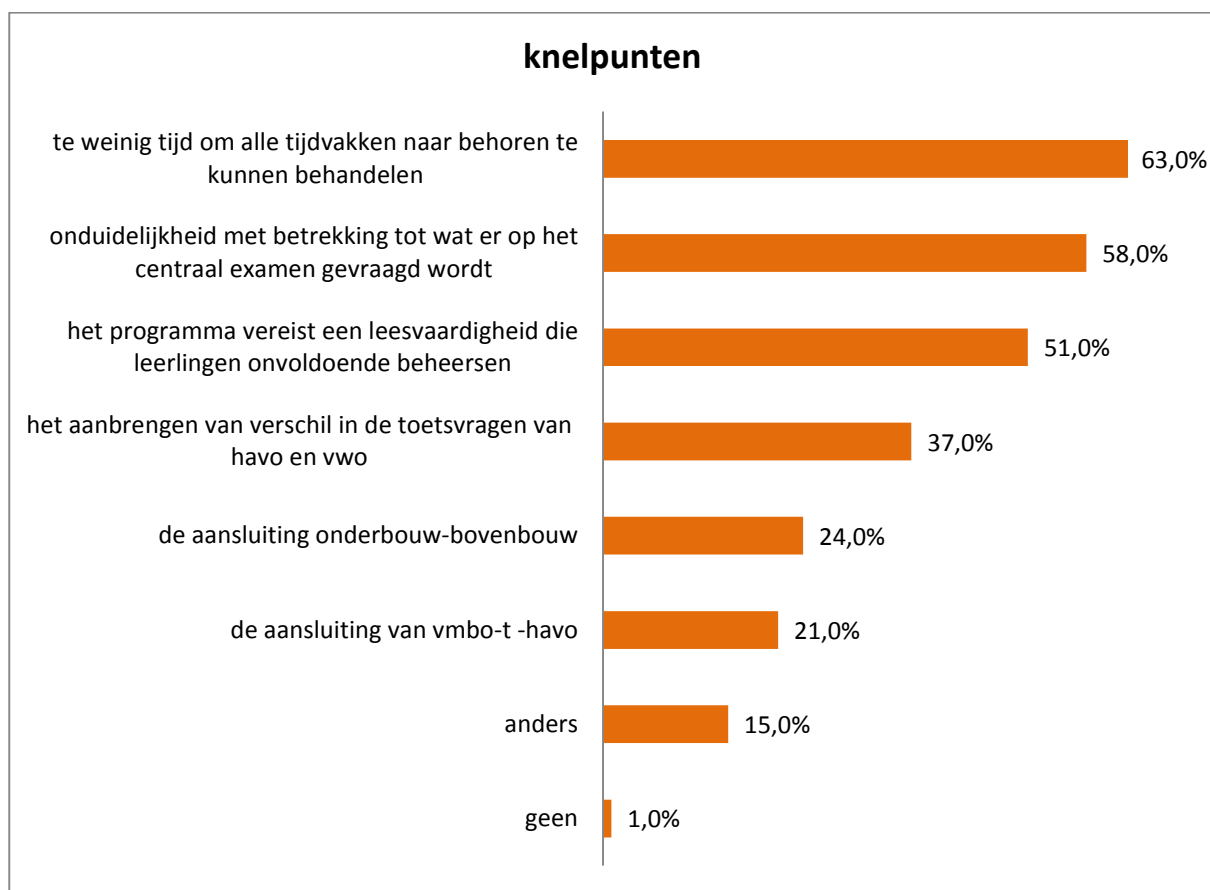

Figuur 6: Tevredenheid over puntenverdeling.

3.4 Knelpunten

Te weinig tijd (vooral op havo) en onduidelijkheid over wat er op het examen gevraagd gaat worden zijn de belangrijkste knelpunten.

Te weinig tijd om alle tijdvakken goed te behandelen is het meest (vooral door havo-docenten) genoemde knelpunt, maar ook onduidelijkheid over wat er op het examen gevraagd zal worden wordt vaak genoemd. Daarnaast wordt ook de leesvaardigheid, weer vooral door havo-docenten, en het maken van onderscheid tussen havo en vwo genoemd (zie figuur 7).

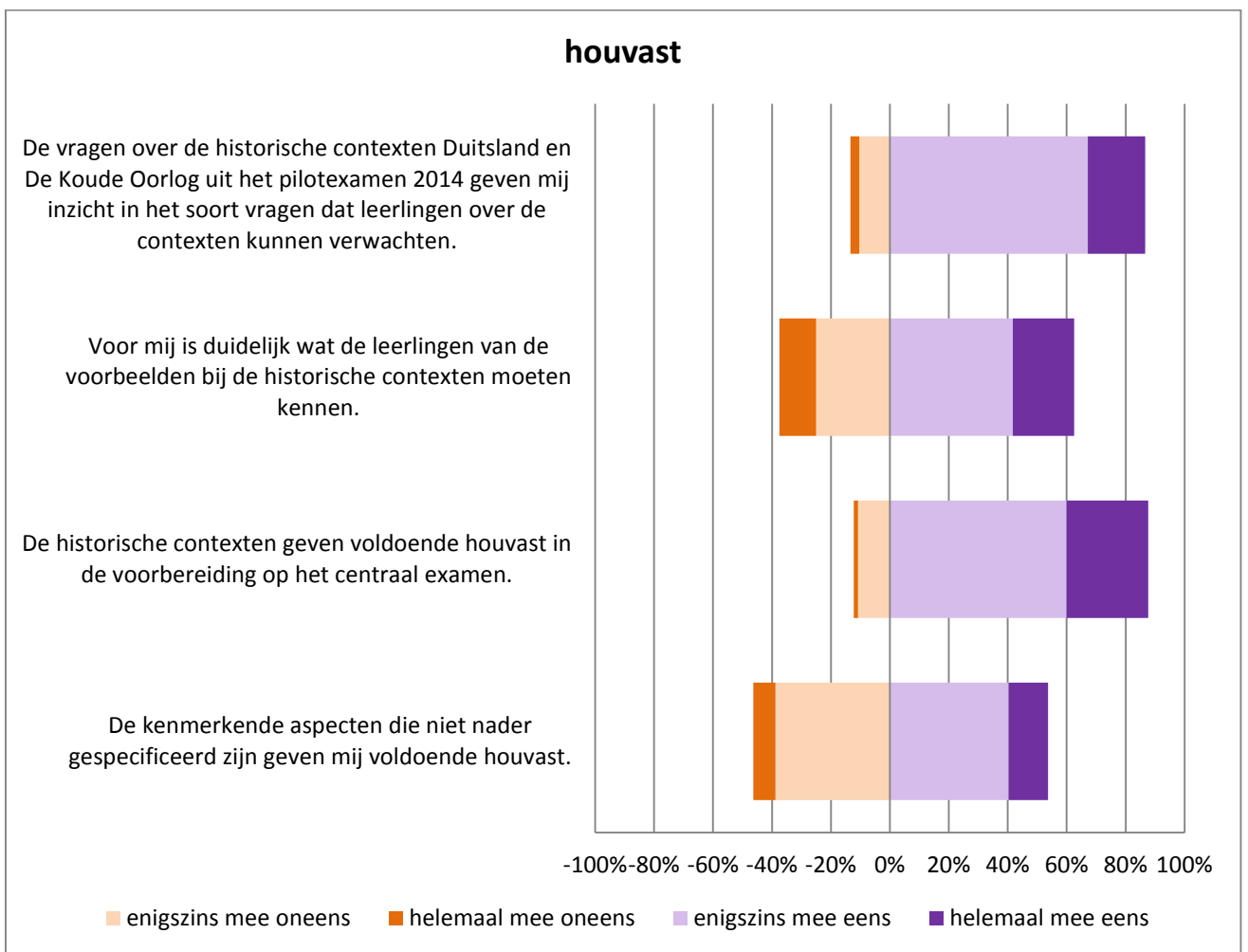
Figuur 7: Knelpunten.

In een toelichting op de vragen over knelpunten verzucht een van de respondenten: 'Het is de doodsteek voor het vak. Twee thema's is zoveel aantrekkelijker, leuker en duidelijker! Waarom luisteren jullie niet?' Het gebrek aan diepgang wordt ook door een paar andere docenten genoemd als knelpunt.

3.5 Houvast

De syllabus en de vragen uit het pilotexamen 2014 bieden docenten behoorlijk houvast, al blijft er sprake van enige twijfel.

De historische contexten en de vragen die daarover gesteld zijn in het examen van 2014 geven docenten in hoge mate houvast in de voorbereiding van hun leerlingen op het examen, al geeft 12% van de docenten aan dat zij nog geen kennis hebben genomen van de vragen uit het pilotexamen over de historische contexten over 'Duitsland' en de 'Koude Oorlog'. Minder houvast bieden de voorbeelden bij de historische contexten en de niet-gespecificeerde kenmerkende aspecten (zie figuur 8).

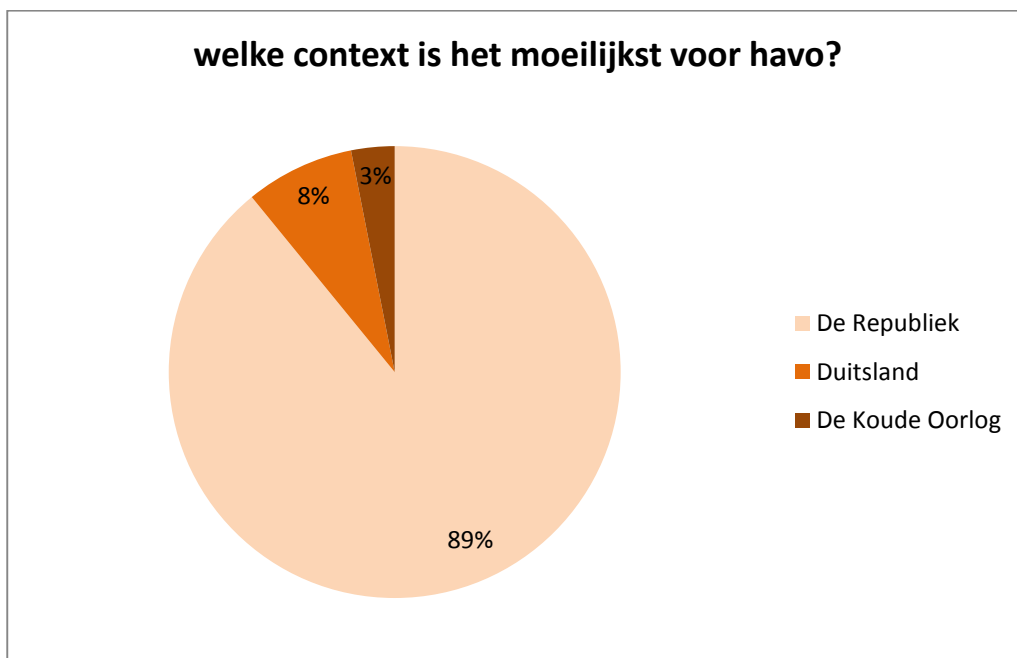

Figuur 8: Bieden kenmerkende aspecten en historische contexten docenten voldoende houvast?

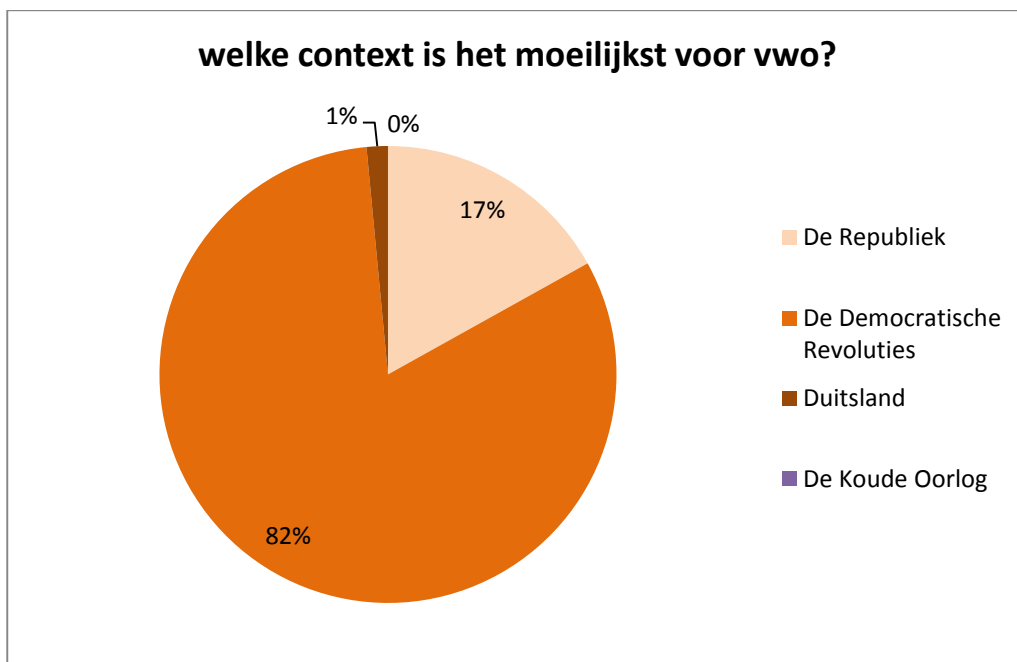
3.6 Historische contexten

Negen van de tien docenten is van mening dat 'De Republiek' voor havo-leerlingen de moeilijkste historische context is, voor 80% van de docenten is 'Democratische Revoluties' de moeilijkste context voor vwo-leerlingen (zie figuur 9 en 10).

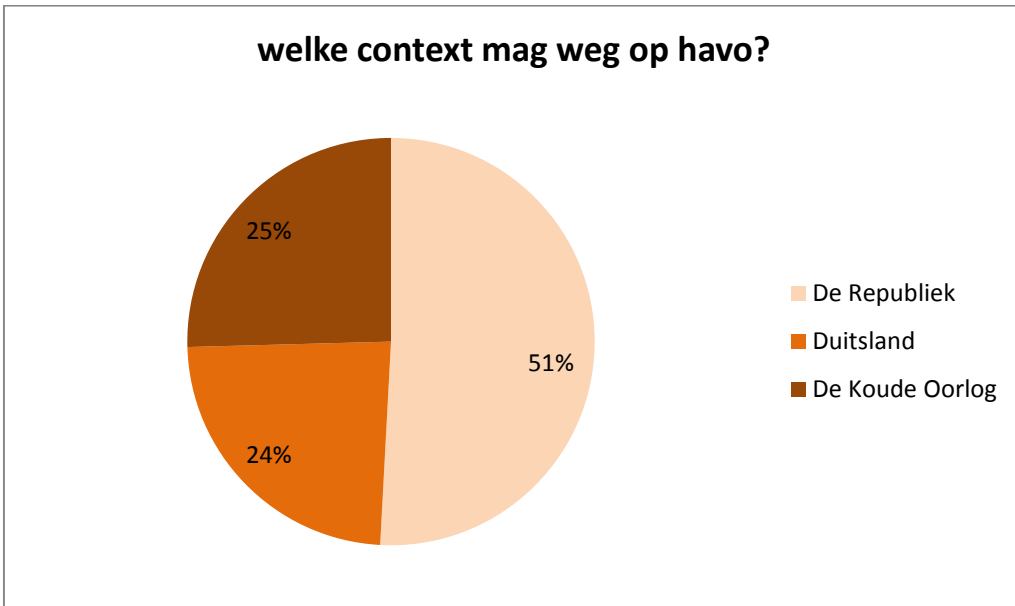

Figuur 9: Wat is de moeilijkste context voor havo-leerlingen?

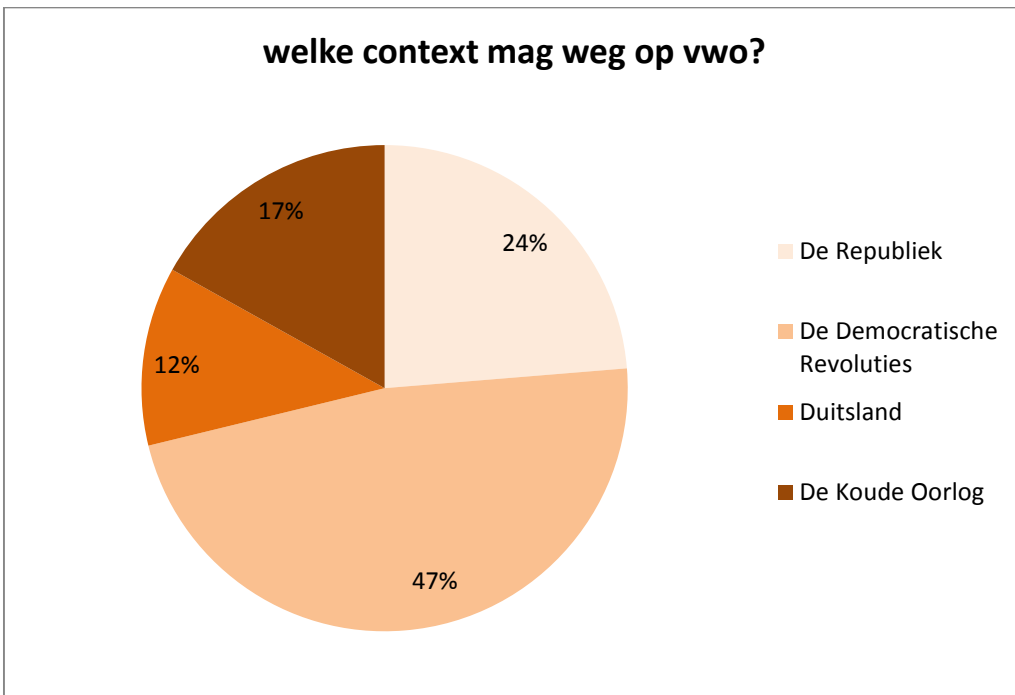

Figuur 10: Wat is de moeilijkste context voor vwo-leerlingen?

Als havo-docenten een historische context zouden mogen laten vervallen, kiest 51% voor de moeilijkste; 'De Republiek'. De 'Koude Oorlog' en 'Duitsland' zijn ongeveer even (im)populair (figuur 11). Op het vwo zou 47% van de docenten 'Democratische Revoluties' laten vallen. 'De Republiek' is minder populair dan de 'Koude Oorlog' en 'Duitsland' (figuur 12).

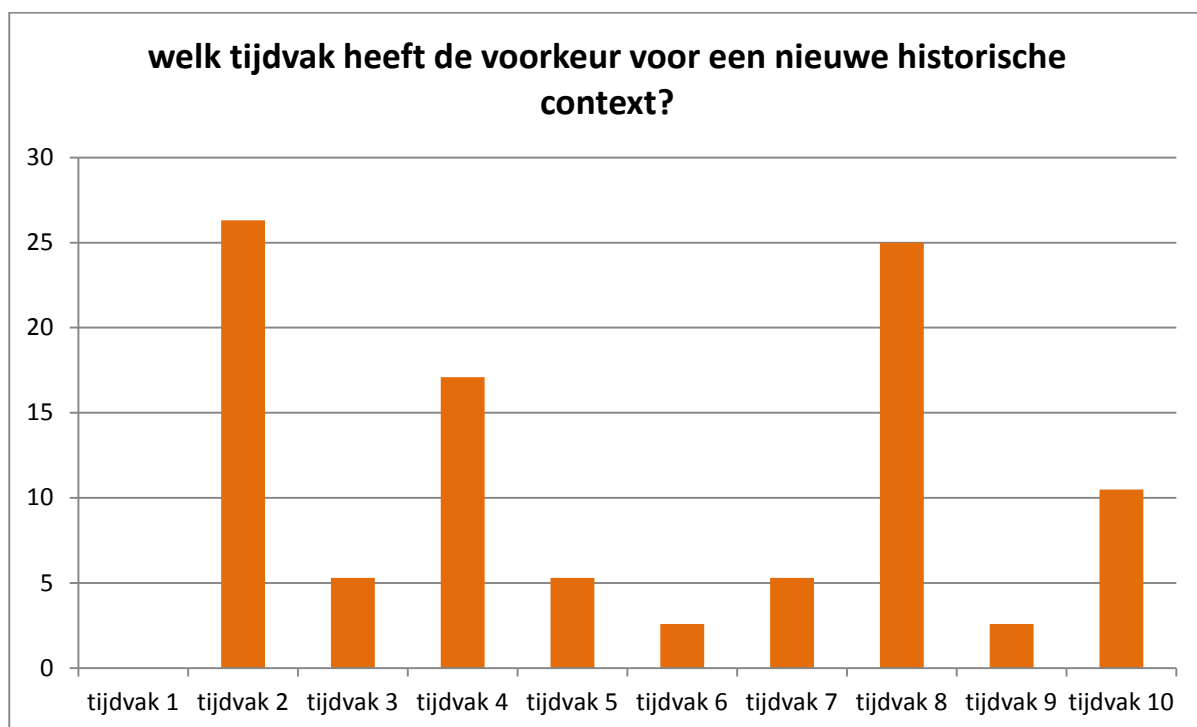

Figuur 11: Welke context willen docenten voor havo-leerlingen laten vervallen?

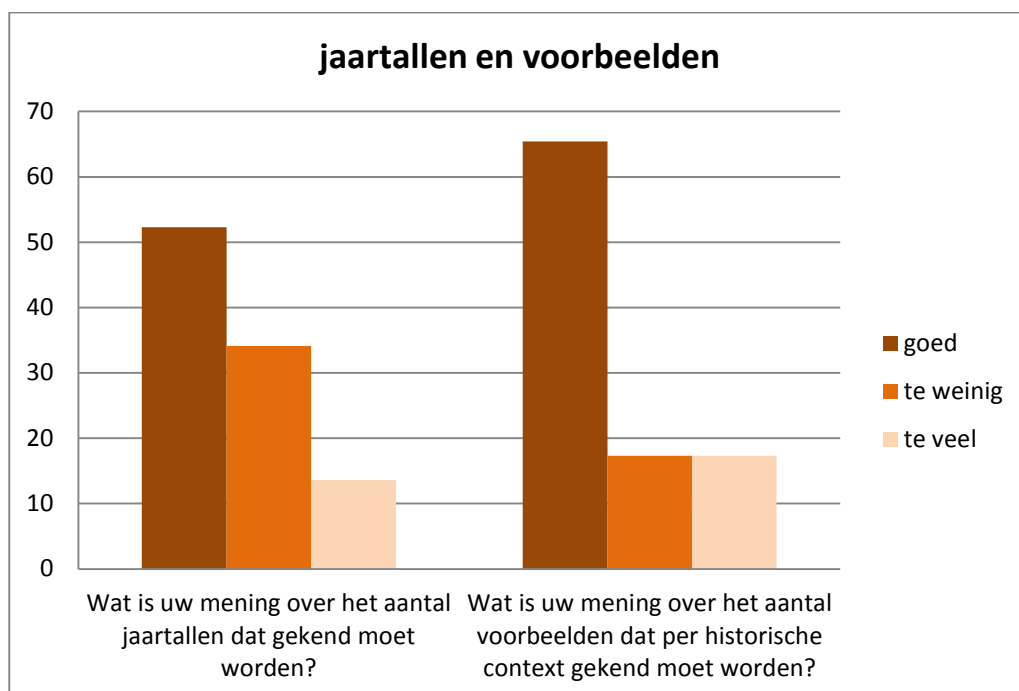
Figuur 12: Welke context willen docenten voor vwo-leerlingen laten vervallen?

De Oudheid en de Negentiende Eeuw zijn duidelijk het populairst als het gaat een eventueel nieuwe historische context, gevolgd door de late middeleeuwen (zie figuur 13).

Figuur 13: Voorkeur nieuwe historische context.

Een relatief groot aantal respondenten geeft aan dat zij nog niet goed in staat zijn te beoordelen of het aantal voorbeelden (32%) en vooral het aantal jaartallen (42%) goed gekozen is. Van de docenten die het wel weten, vindt iets meer dan de helft dat het aantal jaartallen prima is, maar een derde vindt het te weinig en een zevende te veel. Het aantal voorbeelden vindt 65% prima en telkens 17% te weinig of te veel (zie figuur 14).

Figuur 14: Oordeel over aantal jaartallen en voorbeelden bij historische contexten

3.7 Domein D: Geschiedenis rechtsstaat en parlementaire democratie

Ongeveer de helft van de docenten kiest ervoor domein D als een apart thema te behandelen en gebruikt daarvoor een apart katern.

Op havo wordt domein D door een kleine meerderheid van de docenten in klas 4 behandeld, de overige respondenten stellen dit onderwerp pas in klas 5 aan de orde. Op het vwo behandelt 70% van de docenten de geschiedenis van de parlementaire democratie en de rechtsstaat in klas 5, de rest of in klas 4 of 6.

Iets meer dan de helft van de docenten behandelt domein D als apart thema, een derde integreert het in oriëntatiekennis en 15% als onderdeel van een breder thema (domein C en D samen). Zoals uit tabel 6 blijkt zijn er echter wel grote verschillen tussen docenten jonger dan 45 en ouder dan 45. Het zijn met name de relatief wat oudere docenten die dit onderwerp als apart onderwerp behandelen.

Tabel 6. Hoe wordt domein D behandeld?

	Leeftijdscategorie	
	15-44	45-65
Domein D als onderdeel van oriëntatiekennis	45%	17%
Domein D als apart thema	45%	64%
Domein D als onderdeel van een thema met domein B en C	10%	19%

Gemiddeld gebruikt 45% van de docenten voor domein D een apart katern. Er bestaat echter een groot verschil tussen havo- en vwo-docenten: van de havo-docenten gebruikt 27% een katern, tegenover 72% van de vwo-docenten. Ook is er een groot verschil tussen docenten jonger dan 45 en ouder dan 45. De laatste groep maakt veel vaker gebruik van een apart katern (zie tabel 7).

Tabel 7. Gebruik apart katern voor domein D.

		Leeftijdscategorie	
		15-44	45-65
Gebruik u een apart katern voor domein D?	ja	33%	64%
	nee	67%	36%

3.8 Schoolexametoetsen

Er wordt veel cumulatief getoetst in schoolexametoetsen, waarbij volop gebruik gemaakt wordt van vragen uit pilotexamens.

Veel scholen stellen zich de vraag of zij leerlingen in de tweede fase direct vanaf het begin willen blootstellen aan schoolexametoetsen. Ongeveer een kwart van de ondervraagde geschiedenisdocenten op havo geeft aan dat zij in de eerste helft van leerjaar 4 geen schoolexametoetsen (mogen) afnemen. Op vwo geeft ongeveer de helft van de docenten aan in klas 4 geen gebruik te maken van schoolexametoetsen.

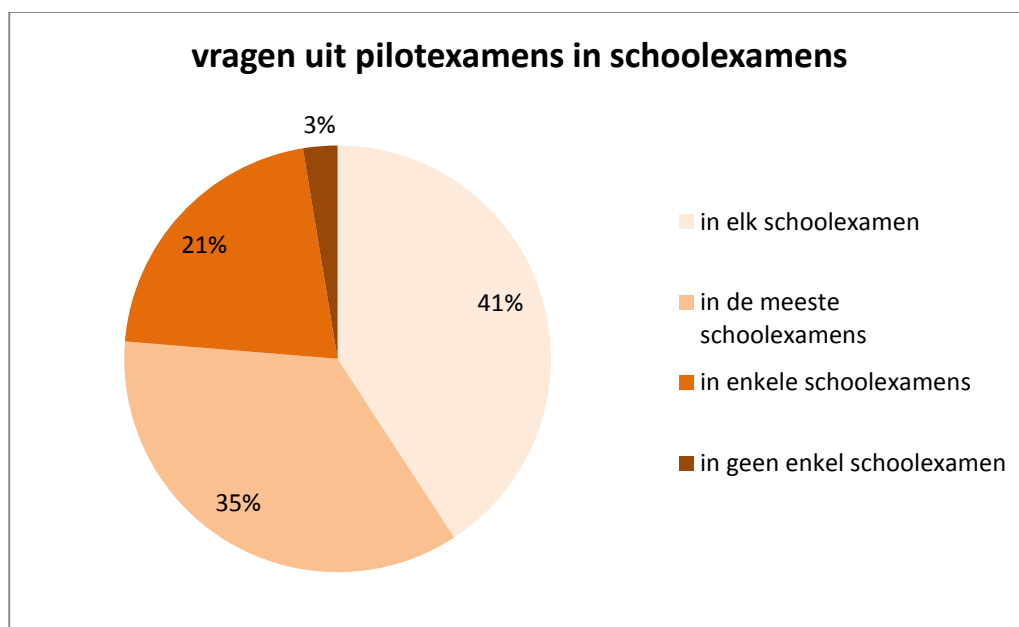
Er is een significant verschil in de antwoorden op deze vraag tussen meer en minder ervaren docenten. Het zijn met name de docenten met tamelijk weinig ervaring in de tweede fase die zeggen ook in 4 vwo al schoolexametoetsen te geven (zie tabel 8).

Tabel 8. *Neemt u schoolexametoetsen af in 4 vwo?*

Vraag		Ervaring in de tweede fase		
		0-5 jaar	6-10 jaar	> 10 jaar
Geeft u in 4 vwo schoolexametoetsen?	ja	75%	38%	42%
	nee	25%	62%	58%

9% van de ondervraagden toetst in geen enkel schoolexamen eerder behandelde leerstof. 50% doet dat in elk schoolexamen en 38% soms. Driekwart van hen toetst in schoolexametoetsen over thema's ook oriëntatiekennis.

Docenten maken in hun schoolexametoetsen in ruime mate gebruik van vragen uit eerdere pilotexamens (figuur 16). 70% van hen geeft aan dat zij dit schooljaar vaker dan voorheen vragen uit de pilotexamens opnemen in hun schoolexametoetsen.

Figuur 16: Gebruik van vragen uit pilotexamens.

Op de vraag of men in schoolexametoetsen vaker gebruik maakt van pilotvragen dan voorheen is het antwoord van meer en minder ervaren docenten significant verschillend. Van de docenten met zes tot tien jaar ervaring zegt 95% dat dan inderdaad het geval is, tegenover 63% van de minst en meest ervaren docenten (zie tabel 9).

Tabel 9. *Gebruikt u vaker vragen uit pilotexamens dan voorheen?*

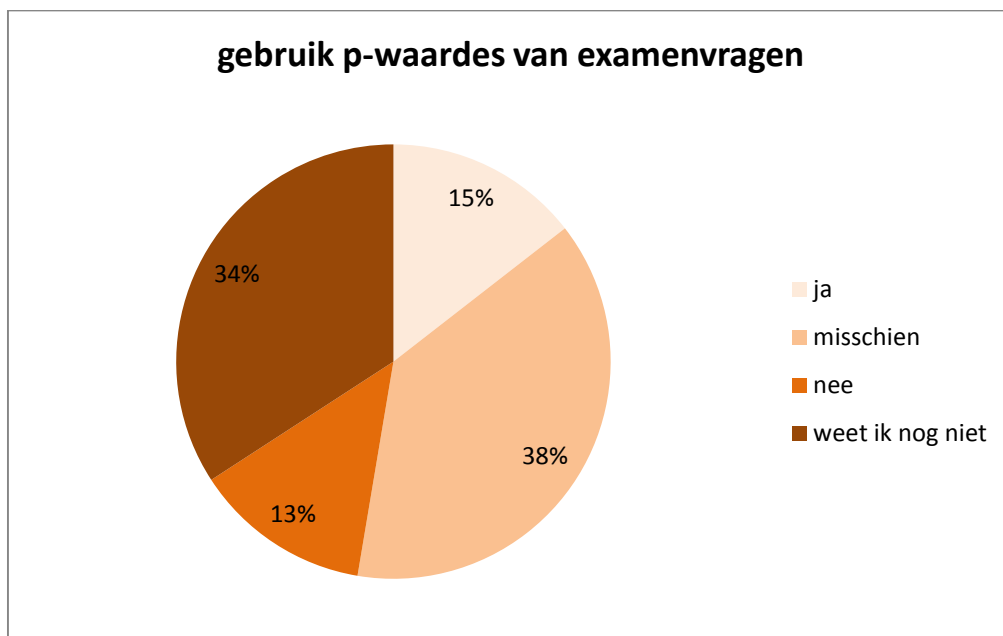
Vraag		Ervaring in de tweede fase		
		0-5 jaar	6-10 jaar	> 10 jaar
gebruikt u in schoolexametoetsen vaker dan voorheen pilotvragen?	ja	63%	95%	63%
	nee	37%	5%	37%

Docenten met relatief weinig ervaring zeggen in hun schoolexametoetsen vaker gebruik te maken van vragen uit pilotexamens dan hun meer ervaren collega's (zie tabel 10).

Tabel 10. Hoe vaak gebruikt u vragen uit pilotexamens?

Hoe vaak gebruikt u vragen uit pilotexamens in schoolexametoetsen?	Ervaring in de tweede fase		
	0-5 jaar	6-10 jaar	> 10 jaar
in elk schoolexamen	53%	37%	37%
in de meeste schoolexametoetsen	26%	37%	40%
in enkele schoolexametoetsen	11%	26%	24%
in geen enkele schoolexametoets	10%	0%	0%

Alle vragen uit de pilotexamens die in het eerste tijdvak vanaf 2006 zijn afgenomen zijn in bestanden op Histoforum² voorzien van een p-waarde. Deze waarde, een indicatie van de moeilijkheidsgraad van een opdracht, kan gebruikt worden om toetsen te maken die passen bij het niveau van de leerling. Zo kan een docent in schoolexametoetsen over bijvoorbeeld de middeleeuwen in klas 4 voor eenvoudiger vragen kiezen dan in klas 6. Op de vraag of men van plan is gebruik te maken van deze p-waardes zegt meer dan de helft dat op z'n minst te overwegen. Een op de drie zegt nog niet te weten of zij dit gaan doen (zie figuur 17).

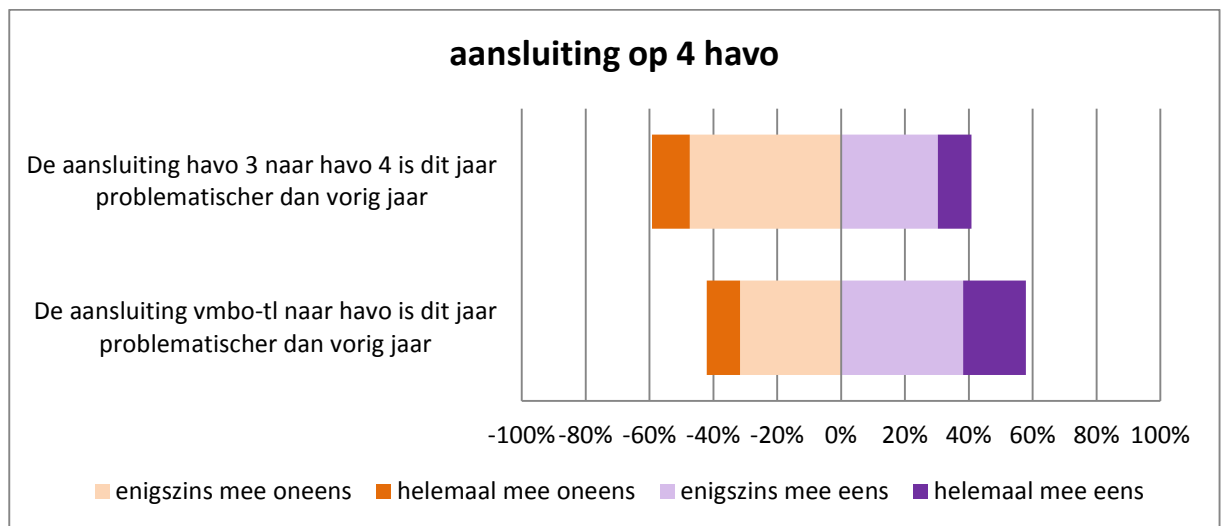
Figuur 17: Gebruik van p-waardes.

² <http://histoforum.net/algemeen/scalzo/>

3.9 Aansluiting op 4 havo

Aansluiting van vmbo-tl op havo problematischer dan vorig jaar.

Ongeveer 40% van de docenten is van mening dat de aansluiting van 3 naar 4 havo dit jaar problematischer is dan vorig jaar. Een veel groter percentage (58%) vindt dat dit het geval is voor de aansluiting van vmbo-tl naar havo 4 (zie figuur 18).

Figuur 18: Aansluiting op 4 havo.

4. Conclusies en discussie

Vorbereiding op het examen

De resultaten uit dit vragenlijstonderzoek bevestigen het beeld dat al naar voren kwam uit een vergelijkbaar onderzoek in 2013. Docenten hebben zich goed voorbereid op het nieuwe centraal examen. Verreweg de meeste docenten kennen de relevante documenten (examenprogramma, syllabus en handreiking) en maken er ook veelvuldig gebruik van.

Net als in 2013 geven docenten ook in 2014 aan dat de niet nader gespecificeerde kenmerkende aspecten ervoor zorgen dat er, ondanks het feit dat er al veel pilotexamens beschikbaar zijn, nog wel enige onduidelijkheid is over wat leerlingen op het examen kunnen verwachten. Niet verwonderlijk dat de onduidelijkheid hierover ook vaak als knelpunt wordt genoemd.

Mede als gevolg van het pilotexamen in 2014, waarin twee van de uiteindelijk drie (havo) en vier (vwo) historische contexten werden bevroegd, geeft dit jaar een veel groter percentage docenten dan in 2013 aan dat de historische contexten hen voldoende houvast bieden om hun leerlingen goed op het centraal examen voor te bereiden. Wel is relatief veel docenten nog niet goed duidelijk wat leerlingen van de in de historische contexten genoemde voorbeelden moeten kennen.

Vakkennis

Gaf in 2013 nog 60% van de docenten aan het *helemaal* eens te zijn met de stelling dat hun vakkennis toereikend is, in 2014 is dat percentage 37%. Meer dan de helft geeft aan het enigszins met de stelling eens te zijn (tegenover 34% in 2013). Deze twijfel heeft vooral betrekking op de eerste vier tijdvakken en de achttiende eeuw.

Knelpunten

Met name havo-docenten vinden het examenprogramma overladen. In 2013 was 87% van hen het enigszins of helemaal eens met de stelling daarover. In 2014 was dit percentage zelfs 94%. Het percentage vwo-docenten dat het programma overladen vindt is veel lager, ruim veertig procent. In 2013 lag dat percentage op 50. Het is, zeker waar het de havo betreft, interessant te onderzoeken of de docenten, nadat het eerste centraal examen nieuwe stijl in 2015 heeft plaatsgevonden, dezelfde mening zijn toegedaan.

Net als in 2013 wordt de leesvaardigheid van vooral havo-leerlingen ook in 2014 een belangrijk knelpunt genoemd.

Historische contexten

In 2013 waren de docenten behoorlijk tevreden over de keuze van de historische contexten, waarbij de context 'Duitsland' zowel op havo als vwo het meest populair was en context 'De Republiek' het minst populair. In 2014 is de vraag naar de tevredenheid over de contexten niet herhaald, maar is wel gevraagd welke context de moeilijkste is en welke context eventueel zou mogen verdwijnen. Havo-docenten geven aan dat hun leerlingen de historische context 'De Republiek' de moeilijkste vinden. Dit komt overeen met de mening van de leerlingen die deze context ook iets moeilijker inschatten dan de andere twee. Op het vwo noemt de overgrote meerderheid de 'Democratische Revoluties' als moeilijkste context. In dit geval zijn de leerlingen

het niet met hen eens. Ook op het vwo vinden de leerlingen 'De Republiek' de moeilijkste context (Van der Kaap, 2014a). Het is dan ook niet onlogisch dat van de helft van de havo-docenten de context 'De Republiek' mag vervallen en van bijna de helft van de vwo-docenten de context 'Democratische Revoluties'.

Als een nieuwe historische context de plaats in zou nemen van een bestaande context dan moet die volgens de docenten betrekking hebben op de achttiende eeuw, de oudheid of de late middeleeuwen, in die volgorde. Leerlingen geven aan dat zij niet echt veel behoefte hebben aan nieuwe contexten, maar als die er al komt dan het liefst een over de oudheid (bij een keuze tussen prehistorie, oudheid en middeleeuwen)

Geschiedenis van de rechtsstaat en van de parlementaire democratie

Opvallend is het grote verschil tussen oudere en jongere docenten waar het de behandeling van domein D betreft. Oudere docenten (ouder dan 45) zijn eerder geneigd de geschiedenis van de parlementaire democratie en de rechtsstaat als apart thema te behandelen en daarbij gebruik te maken van een apart katern. Jongere docenten integreren dit onderwerp eerder in een ander thema of in oriëntatiekennis.

Schoolexametoetsen

Om de leerlingen te laten wennen aan de tweede fase en/of om de examendruk niet al te vroeg te laten beginnen staan sommige scholen geen schoolexametoetsen toe in de eerste helft van het vierde leerjaar op havo en in klas 4 vwo. Bij de ondervraagde docenten is dit voor een kwart van de havo-docenten en de helft van de vwo docenten het geval.

Het percentage docenten dat cumulatief toetst ligt iets hoger dan in 2013. Het percentage docenten dat in schoolexametoetsen vragen uit eerdere pilotexamens gebruikt is ongeveer gelijk gebleven, al geeft driekwart van de docenten aan dat zij dit schooljaar vaker dan voorheen vragen opnemen uit pilotexamens.

Nieuw is dat docenten gebruik kunnen maken van de p-waardes van veel examenvragen. Ongeveer de helft van de docenten geeft aan daar misschien of zeker gebruik van te gaan maken, terwijl een derde hierover nog geen mening heeft.

Aansluiting op 4 havo

Ongeveer een kwart van de docenten noemde in 2013 de aansluiting tussen vmbo-tl en havo als een knelpunt. In 2014 meent meer dan de helft van de docenten dat deze aansluiting problematischer is geworden.

Ongeveer een derde van de docenten denkt dat de aansluiting van 3 naar 4 havo met de komst van het nieuwe centraal examen moeilijker is geworden. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat docenten, met de komst van het nieuwe centraal examen, steeds eerder in hun schoolexamens vragen uit de pilotexamens opnemen. Deze vragen zijn duidelijk moeilijker dan vragen uit het vmbo-tl examen of vragen die in klas 3 havo in toetsen worden gesteld.

Referenties

Adviescommissie Geschiedenisonderwijs (1998). *Het verleden in de toekomst*. Den Haag: Author.

College voor Examens (CVE) (2013). *Syllabus geschiedenis 2015*. Geraadpleegd van <http://www.examenblad.nl>.

Commissie Historische en Maatschappelijke Vorming (2001). *Verleden, heden en toekomst*. Enschede: SLO.

Kaap, A. van der (2009). *Vragenlijst nieuw examenprogramma voor het vak geschiedenis*. Enschede: SLO. Geraadpleegd van http://www.slo.nl/downloads/2009/Enquete_20nieuwe_20examenprogramma_20geschiedenis.pdf/.

Kaap, A. van der (2010). *Vakdossier geschiedenis 2009*. Enschede: SLO. Geraadpleegd van <http://www.slo.nl/downloads/2010/vakdossier-geschiedenis.pdf/>.

Kaap, A. van der, & Wilschut, A. (2013). *Handreiking schoolexamen geschiedenis havo/vwo: bij het nieuwe examenprogramma geschiedenis geldig vanaf schooljaar 2012-13 (vwo) en 2013-14 (havo)*. Enschede: SLO. Geraadpleegd van <http://www.slo.nl/downloads/2013/handreiking-schoolexamen-geschiedenis-havo-vwo.pdf/>.

Kaap, A. van der (2014). *Vragenlijst nieuw centraal examen geschiedenis in de tweede fase*. Enschede: SLO. Geraadpleegd van <http://www.slo.nl/organisatie/recentepublicaties/enquetegeschiedenis/>.

Kaap, A. van der (2014). *Hoe denken leerlingen over het vak geschiedenis?* Enschede: SLO. Geraadpleegd van <http://www.slo.nl/organisatie/recentepublicaties/00141/>.

Wilschut, A.H.J., Boom, S., Boxtel, C.A.M. van, & Drie, J.O. van (2006). *Geschiedenis examineren: Rapport pilotproject CHMV-examen geschiedenis havo 2006*. Amsterdam: IVGD, SLO, Cito, ILO/UvA. Geraadpleegd van http://www.slo.nl/voortgezet/tweedefase/vakken/geschiedenis/pilotproject/Geschiedenis_Examineren.pdf/download.

Wilschut, A., Kaap, A. van der, & Boom, S. (2010). *Geschiedenis Examineren op Niveau: Rapport van het pilotproject CHMV-examen geschiedenis havo en vwo 2010*. Amsterdam: Kenniscentrum Onderwijs en Opvoeding Hogeschool van Amsterdam. Geraadpleegd van <http://www.slo.nl/voortgezet/tweedefase/vakken/geschiedenis/geschiedenis-examineren-op-niveau.pdf/>.

Bijlage: Vragenlijst

Algemeen

1. Voor welke afdeling vult u deze vragenlijst in?

- alleen havo
- alleen vwo
- zowel voor havo als voor vwo

2. Wilt u aangeven wat op u van toepassing is?

- ik ben werkzaam in de tweede fase van een school die sinds 2004 aan de pilot meedoet.
- ik ben werkzaam in de tweede fase van een school die in 2014 aan de pilot meedeed.
- ik ben werkzaam in de tweede fase van een school die in 2015 voor het eerst meedoet aan het nieuwe centraal examen.

3. Tot welke leeftijdscategorie behoort u?

- 15-24
- 25-34
- 35-44
- 45-54
- 55-65

4. Hoeveel jaar geeft u geschiedenis in de bovenbouw/tweede fase?

- 0-5 jaar
- 6-10 jaar
- meer dan 10 jaar

In hoeverre hebben de volgende uitspraken betrekking op uw situatie?

5. Overleg met mijn sectieleden helpt mij zeer in de voorbereiding op het nieuwe centraal examen.

- helemaal mee oneens
- mee oneens
- mee eens
- helemaal mee eens
- niet van toepassing, want ik vorm een eenpersoons sectie

6. Mij is duidelijk hoe de oriëntatiekennis van de **niet gespecificeerde** kenmerkende aspecten getoetst zal worden op het centraal examen in 2015.

- helemaal mee oneens
- enigszins mee oneens
- enigszins mee eens
- helemaal mee eens

7. Voor mij is duidelijk hoe **de historische contexten** getoetst zullen worden op het centraal examen in 2015.

- helemaal mee oneens
- enigszins mee oneens
- enigszins mee eens
- helemaal mee eens

8. Ik vertrouw volledig op de methode in de voorbereiding op het centraal examen

- helemaal mee oneens
- enigszins mee oneens
- enigszins mee eens
- helemaal mee eens

9. Ik gebruik de syllabus geschiedenis in de voorbereiding op mijn lessen.

- helemaal mee oneens
- enigszins mee oneens
- enigszins mee eens
- helemaal mee eens

10. Geeft u (onderdelen van) de syllabus geschiedenis aan uw leerlingen?

- ja
- nee

11. Mijn vakkennis van de tien tijdvakken is voldoende om mijn leerlingen goed voor te bereiden op het centraal examen geschiedenis.

- helemaal mee oneens
- enigszins mee oneens
- enigszins mee eens
- helemaal mee eens

12. Bij welke tijdvakken bent u het minst zeker van uw vakkennis (meer antwoorden mogelijk)?

- tijdvak 1 tijd van jagers en boeren
- tijdvak 2 tijd van Grieken en Romeinen
- tijdvak 3 tijd van monniken en ridders
- tijdvak 4 tijd van steden en staten
- tijdvak 5 tijd van ontdekkers en hervormers
- tijdvak 6 tijd van regenten en vorsten
- tijdvak 7 tijd van pruiken en revoluties
- tijdvak 8 tijd van burgers en stoommachines
- tijdvak 9 tijd van de wereldoorlogen
- tijdvak 10 tijd van televisie en computer

Het examenprogramma

13. Het examenprogramma (schoolexamen en centraal examen) geschiedenis voor **havo** is overladen.

- helemaal mee oneens
- enigszins mee oneens
- enigszins mee eens
- helemaal mee eens

14. Het examenprogramma (schoolexamen en centraal examen) geschiedenis voor **vwo** is overladen.

- helemaal mee oneens
- enigszins mee oneens
- enigszins mee eens
- helemaal mee eens

15. De verdeling van te behalen punten op het centraal examen op vragen over niet-gespecificeerde aspecten en de historische contexten is 35%-65% met een marge van + of – 7%. Wat is uw mening over deze verdeling?

- prima
- te veel punten voor de niet-gespecificeerde kenmerkende aspecten
- te weinig punten voor de niet-gespecificeerde kenmerkende aspecten

16. Welke knelpunten ervaart u met betrekking tot het nieuwe geschiedenisprogramma? (meerdere antwoorden mogelijk)

- te weinig tijd om alle tijdvakken naar behoren te kunnen behandelen
- het programma vereist een leesvaardigheid die leerlingen onvoldoende beheersen
- de aansluiting van vmbo-t -havo
- de aansluiting onderbouw-bovenbouw
- onduidelijkheid met betrekking tot wat er op het centraal examen gevraagd wordt
- het aanbrengen van verschil in de toetsvragen van havo en vwo
- geen
- anders, nl

Domein B: Oriëntatiekennis

17. De kenmerkende aspecten die **niet nader gespecificeerd** zijn geven mij voldoende houvast.

- helemaal mee oneens
- enigszins mee oneens
- enigszins mee eens
- helemaal mee eens
- kan ik (nog) niet beoordelen

18. De **historische contexten** geven voldoende houvast in de voorbereiding op het centraal examen.

- helemaal mee oneens
- enigszins mee oneens
- enigszins mee eens
- helemaal mee eens
- kan ik (nog) niet beoordelen

19. Voor mij is duidelijk wat de leerlingen van de voorbeelden bij de historische contexten moeten kennen.

- helemaal mee oneens
- enigszins mee oneens
- enigszins mee eens
- helemaal mee eens
- kan ik (nog) niet beoordelen

20. De vragen over de historische contexten 'Duitsland' en De 'Koude Oorlog' uit het pilotexamen 2014 geven mij inzicht in het soort vragen dat leerlingen over de contexten kunnen verwachten.

- helemaal mee oneens
- enigszins mee oneens
- enigszins mee eens
- helemaal mee eens
- ik heb die vragen niet bekeken

21. Leerlingen hoeven alleen de jaartallen in de beschrijvende teksten van de historische contexten te kennen. Wat is uw mening over het aantal jaartallen dat gekend moet worden?

- goed
- te weinig
- te veel
- kan ik nog niet goed beoordelen

22. Wat is uw mening over het aantal voorbeelden dat per historische context gekend moet worden?

- goed
- te weinig
- te veel
- kan ik nog niet goed beoordelen

23. Met welke historische context hebben de leerlingen volgens u de meeste moeite?
(alleen **havo**)

- "De Republiek"
- 'Duitsland'
- De 'Koude Oorlog'

24. Met welke historische context hebben de leerlingen volgens u de meeste moeite?
(alleen **vwo**)

- "De Republiek"
- De 'Democratische Revoluties'
- 'Duitsland'
- De 'Koude Oorlog'

25. Als u een historische context zou mogen vervangen door een andere, welke zou u dan laten vervallen voor **havo-leerlingen**?

- "De Republiek"
- 'Duitsland'
- De 'Koude Oorlog'

26. Als u een historische context zou mogen vervangen door een andere, welke zou u dan laten vervallen voor **vwo-leerlingen**?

- "De Republiek"
- De 'Democratische Revoluties'
- 'Duitsland'
- De 'Koude Oorlog'

27. Op welk tijdvak zou eventueel een nieuwe historische context, volgens u, betrekking moeten hebben?

- tijdvak 1 tijd van jagers en boeren
- tijdvak 2 tijd van Grieken en Romeinen
- tijdvak 3 tijd van monniken en ridders
- tijdvak 4 tijd van steden en staten
- tijdvak 5 tijd van ontdekkers en hervormers
- tijdvak 6 tijd van regenten en vorsten
- tijdvak 7 tijd van pruiken en revoluties
- tijdvak 8 tijd van burgers en stoommachines
- tijdvak 9 tijd van de wereldoorlogen
- tijdvak 10 tijd van televisie en computer

Domein D

28. In welk leerjaar behandelt u het verplichte thema 'De geschiedenis van de rechtsstaat en de parlementaire democratie'?

- havo 4
- havo 5
- vwo 4
- vwo 5
- vwo 6

29. Hoe behandelt u het verplichte thema 'De geschiedenis van de rechtsstaat en de democratie'?

- als onderdeel van oriëntatiekennis
- als apart thema
- als onderdeel van een breder thema (domein C en D samen)

30. Maakt u gebruik van een apart katern voor domein D: Geschiedenis van de rechtsstaat en van de parlementaire democratie

- ja
- nee

Schoolexametoetsen

31. Geeft u in de **eerste helft** van leerjaar 4 van de **havo** schoolexametoetsen? (alleen **havo**)

- ja
- nee

32. Geeft u in leerjaar 4 van het **vwo** schoolexametoetsen? (alleen **vwo**)

- ja
- nee

33. Toetst u in schoolexametoetsen over de tijdvakken ook de kennis van voorgaande tijdvakken?

- altijd
- soms
- nooit

34. Toetst u, dit schooljaar, vaker dan voorheen cumulatief (toetsen met vragen over eerder behandelde tijdvakken)?

- ja
- nee

35. Toetst u in schoolexamentoetsen over een thema ook de (reeds eerder behandelde) oriëntatiekennis?

- altijd
- soms
- nooit

36. Gebruikt u in uw schoolexamentoetsen opgaven uit de pilotexamens?

- in elk schoolexamen
- in de meeste schoolexamentoetsen
- in enkele schoolexamentoetsen
- in geen enkel schoolexamen

37. Gebruikt u in schoolexamentoetsen vaker dan voorheen vragen uit de pilotexamens?

- ja
- nee

38. Gaat u gebruik maken van de p-waardes van de examenvragen, zoals die in de bestanden op Histoforum worden vermeld (bijvoorbeeld voor het maken van toetsen die passen bij het niveau van de leerlingen)?

- ja
- misschien
- nee
- weet ik nog niet

Aansluiting op havo 4

39. De aansluiting vmbo-tl naar havo is dit jaar problematischer dan vorig jaar.

- helemaal mee oneens
- enigszins mee oneens
- enigszins mee eens
- helemaal mee eens

40. De aansluiting havo 3 naar havo 4 is dit jaar problematischer dan vorig jaar.

- helemaal mee oneens
- enigszins mee oneens
- enigszins mee eens
- helemaal mee eens

Opmerkingen

41. Opmerkingen over kwesties die hierboven niet aan de orde zijn geweest kunt u hieronder kwijt.

SLO heeft als nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling een publieke taakstelling in de driehoek beleid, praktijk en wetenschap. SLO heeft een onafhankelijke, niet-commerciële positie als landelijke kennisinstelling en is dienstbaar aan vele partijen in beleid en praktijk.

Het werk van SLO kenmerkt zich door een wisselwerking tussen diverse niveaus van leerplanontwikkeling (stelsel, school, klas, leerling). SLO streeft naar (zowel longitudinale als horizontale) inhoudelijke samenhang in het onderwijs en richt zich daarbij op de sectoren primair onderwijs, speciaal onderwijs en voortgezet onderwijs. De activiteiten van SLO bestrijken in principe alle vakgebieden.

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
E info@slo.nl
www.slo.nl

 [company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)

 [@slocommunicatie](https://twitter.com/slocommunicatie)

slo